

DOI <https://doi.org/10.32782/2415-8151.2024.31.1>
УДК 711.25

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СПОРТИВНО-ДОЗВІЛЄВИХ КОМПЛЕКСІВ У СТРУКТУРІ СУЧАСНОГО МІСТА

Байбак Діана Олегівна¹, Древаль Ірина Владиславівна²

¹аспірантка

*Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова,
Харків, Україна,*

e-mail: diana.baybak@kname.edu.ua, orcid: 0000-0003-3878-2194

²кандидат архітектури, доцент, професорка

*Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова,
Харків, Україна,*

e-mail: iryna.dreval@kname.edu.ua, orcid: 0000-0002-8157-1467

Анотація. Дослідження спрямоване на просторове забезпечення здорового способу життя городян, що є одним із важливих завдань сьогодення згідно з концепцією сталого розвитку й актуальними державними настановами. Дієвими архітектурно-містобудівними заходами в роботі визначено створення функціональних і естетичних умов для реалізації фізичної активності населення, а саме спортивного дозвілля. Обґрунтовано актуальність формування відкритих фізкультурно-оздоровчих споруд – спортивно-дозвілєвих комплексів (СДК), які створюють просторові умови не тільки для фізичної активності, а й для активізації соціальної взаємодії населення. Наголошено, що розбудові та дизайну середовища даних об'єктів нині в Україні приділяється значна увага, вони позитивно впливають на естетичні якості міських районів. Проблема дослідження полягає в недостатній вивченості особливостей містобудівної організації даних об'єктів у структурі міських просторів, що склалися. Аналіз наукових робіт із цієї проблеми довів доцільність поглиблення знань у зазначеному аспекті. **Мета.** Визначення особливостей формування спортивно-дозвілєвих комплексів у структурі сельбищних територій залежно від характеру житлової забудови, що склалася в різні історичні періоди. **Методологія.** У роботі були використані такі методи: узагальнення даних наукових джерел і нормативно-законодавчої бази; емпіричні методи дослідження (спостереження, вимірювання, порівняння) під час натурального обстеження міського простору; іконографічний аналіз у дослідженні проектно-практичного досвіду з формування спортивно-дозвілєвих комплексів; картографічний аналіз у дослідженні планувальних особливостей житлової забудови різних історичних періодів; логічне та графічне моделювання. Дослідження житлової забудови проводилося в місті Харкові. **Результати.** Визначено три основні типи спортивно-дозвілєвих комплексів за їхніми розмірами й особливостями обладнання. На прикладі міста Харкова розглядаються можливості розміщення досліджуваних об'єктів у структурі житлової забудови, що склалася в періоди: 1930–1940-х, 1950–1970-х, 1980–1990-х років і розрізняється за морфологічними характеристиками та просторовими ресурсами для формування різних типів

сучасних спортивно-дозвіллевих комплексів. **Наукова новизна.** Зроблено висновки про доцільність формування спортивно-дозвіллевих комплексів першого та другого типів на ділянках спільного користування у внутрішніх дворових просторах масової житлової забудови, а також спортивно-дозвіллевих комплексів другого та третього типів у структурі озеленених відкритих просторів загального користування (переважно парках), або на вільних територіях. **Практична значущість.** Дана робота буде корисною як ефективний інструмент розроблення проєктів формування спортивно-дозвіллевого середовища міст, а також як інформаційна база для інвесторів.

Ключові слова: спортивно-дозвіллевий комплекс, міське середовище, типологія житлової забудови, дизайн середовища, функціонально-просторова організація, активний спосіб життя.

ВСТУП

Однією із цілей концепцій сталого розвитку – провідної науково-практичної платформи розвитку урбанізованого простору згідно з резолюцією саміту ООН, було визначено «забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці» [25]. У контексті формування сучасного міського середовища це означає створення функціональних, просторових і естетичних умов для реалізації фізичної активності населення, що сприяє, за висновками досліджень медичної наукової сфери, його оздоровленню [23; 24; 26].

Нині в Україні даній проблемі приділяється значна увага, про що свідчить низка державних документів, спрямованих на формування в містах країни локацій активного дозвілля на відкритих майданчиках [10; 11]. Це насамперед локації з вуличним спортивним обладнанням, які дозволяють проводити тренування й ігри просто неба, а також доріжки для пішохідних і велосипедних прогулянок. Згідно із чинним ДБН В.2.2-13-2003 дані об'єкти визначені як «відкриті фізкультурно-оздоровчі споруди: комплексні майданчики, смуги перешкод, стежки здоров'я». Вони призначені для загальнофізичної підготовки й активного відпочинку населення різних вікових груп [4]. Однак вимоги до їх просторової організації та розміщення у структурі міста сформульовані в узагальненому вигляді та не відповідають розмаїттю містобудівних ситуацій, що існують та складаються в нових соціально-економічних умовах країни.

Водночас у містах України ведеться активне будівництво різноманітних спортивних майданчиків для різних соціальних і вікових груп населення, які не завжди відповідають вимогам функціональної доцільності, комфортності, естетичної привабливості (рис. 1). Розташування частини таких локацій у структурі житлової забудови є вельми дискусійним.

Цьому сприяє також юридична невизначеність меж прибудинкових територій багатоквартирних будинків, що становить майже 76% від загальної кількості міського житла [1].

а) м. Львів (на території школи № 72)

б) м. Дніпро (Донецьке шосе, 110)

Рис. 1. Приклади площадок для фізичної активності з низьким рівнем комфортності й естетичної привабливості [15; 16]

Актуальність проблеми архітектурно-містобудівної організації відкритих фізкультурно-оздоровчих споруд зумовлена також тим, що в останні роки в містах України спостерігається зростання інтересу молоді до

різноманітних форм спортивної та творчої активності, як-от паркур, фріран, воркаут, скейтбординг, ролики, стрітбол тощо [13]. Цей феномен привів до створення особливих комплексів, що дістали назву «урбан-парки» (рис. 2), а також «міні-урбан-парки». Виникнення цих об'єктів передбачає використання спеціального обладнання та необхідність розроблення архітектурно-містобудівних проєктів. Це стимулює проведення додаткових досліджень містобудівних умов для визначення оптимальних місць їх розміщення у структурі сельбищних територій. Спостереження за формуванням і функціонуванням даних об'єктів показало, що вони сприяють активізації соціальної взаємодії, формуванню соціальних спільнот, тобто мають ознаки суспільних просторів. Дизайну середовища даних об'єктів приділяється значна увага, вони стають своєрідною прикрасою міських районів.

Рис. 2. Урбан-парк на ВДНГ в Києві (Україна).
Проєкт урбан-бюро Big City Lab [17]

У даній роботі все розмаїття локацій для активного фізичного дозвілля та соціальної взаємодії мешканців міста на відкритому просторі визначено як *спортивно-дозвілєві комплекси* (далі – СДК) [6]. Розглядаються їх три основні типи:

– *тип 1* – компактні СДК із невеликою площею (до 0,02–0,03 гектарів), які мають найбільш гнучке планування. Ці локації обладнані вуличними тренажерами та/або гімнастичним комплексом для воркауту;

– *тип 2* – охоплює середні СДК або міні-урбан-парки із площею до 0,2–0,6 гектарів. Вони обладнані вуличними тренажерами та спортивним гімнастичним обладнанням для підлітків і дорослих. У них також передбачені невеликі спортивно-ігрові майданчики для дітей середньої та старшої вікових груп;

– *тип 3* – утворюють великі СДК, або урбан-парки зі значною площею (від 1,5 до 15 гектарів). Ці об'єкти включають декілька крупних комплексів для занять екстремальними видами спорту, проведення змагань і культурних подій. Вони придатні для воркауту, паркуру, вуличного футболу (3 x 3, панна, фрістайл), стрітболу та баскетболу (3 x 3 та 5 x 5), вуличних танців і боулдерінгу. Окрім того, є скейт-парк для скейтбордингу, трюкових самокатів, BMX та ролерблейдінгу.

Проблема дослідження полягає в *недостатній вивченості особливостей містобудівної організації* даних об'єктів у структурі міських просторів, що склалися. Це насамперед питання розміщення даних об'єктів у структурі сельбищних територій міста, а також функціонально-планувальна організація СДК в різних містобудівних умовах.

АНАЛІЗ ПОПЕРЕДНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Нині в архітектурно-містобудівній сфері активно досліджується питання створення просторових умов для фізичної активності мешканців міст. Учені наголошують, що спортивне дозвілля, на відміну від професійної спортивної діяльності, орієнтується не на спортивні досягнення, а на задоволення [7]. Тому організація та розміщення у структурі міста кожного із цих двох видів діяльності має свою специфіку.

Важливими для даного дослідження стали положення нормативної бази України, які регламентують різновиди використання сельбищних територій, зокрема й для розміщення майданчиків активного дозвілля населення різних вікових груп. Так, згідно із ДСТУ-Н Б Б.2.2-9:2013 [5] фізкультурно-спортивні споруди, майданчики для занять фізкультурою розміщуються на *території спільного користування*, що розраховані для обслуговування населення групи багатоквартирних будинків, або населення мікрорайону (кварталу). Рекомендовано майданчики для ігор дітей 7–12 років і спортивні майданчики виносити до найближчого парку або скверу.

Така думка висловлюється і в інших роботах [14].

У праці Р.О. Крушельницького розглядаються різні варіанти організації фізкультурно-оздоровчих споруд у міському середовищі, зокрема й у структурі житлових дворів і прилеглих територій (рис. 3). Автором проаналізовано вплив особливостей організації житлової забудови на розміщення даних об'єктів. Було запропоновано розширений перелік варіантів організації фізкультурно-оздоровчих споруд у структурі житлового двору, а саме: у центральній частині житлових дворів; на прилеглих до них ділянках; на ділянках, прилеглих до житлового кварталу; біля торців житлових і громадських будинків; на дахах будинків житлового та громадського призначення; на ділянках автомобільних стоянок (тимчасово); під естакадами та мостами; у підземних і надземних просторах [9]. Важливо відзначити, що частина авторських пропозицій є вельми дискусійною.

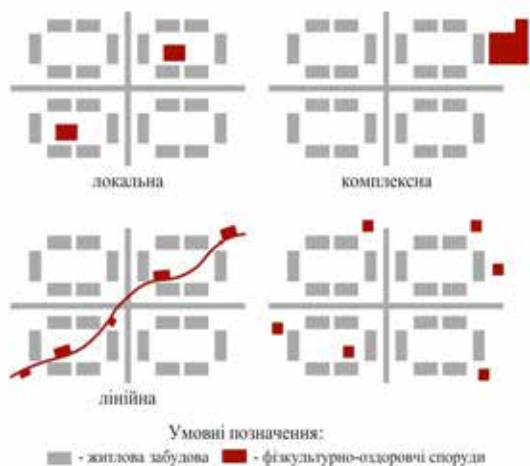

Рис. 3. Улаштування фізкультурно-оздоровчих споруд і їх комплексів у структурі житлової забудови (за Р.О. Крушельницьким) [9]

У низці наукових робіт [20; 22] аналізуються взаємозв'язки між такими характеристиками міського простору, як щільність населення, доступність рекреаційних зон, і фізичною активністю різних вікових груп населення. Зокрема, увага приділяється впливу міського середовища на активність дітей віком від 12 до 15 років. Дослідження свідчать, що діти в цьому віці особливо чутливі до місця розміщення локацій дозвілля. Тому доступність до даних рекреацій виявилась вельми важливим чинником у формуванні спортивно-дозвілльового середовища.

Для даної роботи важливим є дослідження А. Асефі й А. Ганбарпур Носраті, які звертають увагу на проблему нерівномірного розподілу спортивно-дозвілльових об'єктів у структурі міст [18]. Автори розглядають це питання з позиції просторової справедливості, беручи до уваги різноманітні аспекти, як-от кількість об'єктів, їх розміщення та доступність для різних мешканців міста.

Зарубіжні дослідники фіксують наявність тенденції формування на базі шкільних закладів своєрідних центрів соціальних комунікацій місцевих мешканців (рис. 4). Шкільні майданчики виконують функції суспільних просторів [19]. Такий підхід вирішує проблему доступу містян до зелених зон, особливо там, де спостерігається дефіцит парків і скверів.

Рис. 4. Приклад перетворення зони спортивного дозвілля на території школи в Бостоні. Фото до та після реконструкції [21]

Характеристики нових СДК, які були розбудовані останнім часом у містах України, відображені в низці журналістських публікацій [2; 8; 12]. Однак критичний аналіз архітектурно-містобудівних характеристик даних комплексів не проведений.

Отже, натеper бракує наукових рекомендацій щодо розміщення різних типів сучасних СДК у структурі відкритих просторів сельбищних територій.

МЕТА

Метою публікації є визначення особливостей формування СДК у структурі сельбищних територій залежно від характеру житлової забудови, що склалася в різні історичні періоди.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Натурні спостереження та вивчення проектно-практичного досвіду довели, що на формування СДК у структурі сельбищних територій впливають такі містобудівні чинники: особливості планувальної організації житлової забудови різних історичних періодів і озеленених просторів загального користування в їхній структурі. У роботі було досліджено три

типи територій масової житлової забудови, що утворюють сельбищні зони в місті Харкові. Це території забудови періодів: 1930–1940-х, 1950–1970-х та 1980–1990-х рр. Вони розрізняються за морфологічними характеристиками та, відповідно, просторовими ресурсами для формування сучасних СДК (рис. 5).

Аналіз території житлової забудови періоду 1930–1940-х рр., розташованої суміжно з історичним ядром міста та в районі ХТЗ, показав, що вона формувалась уздовж вулиць і магістралей у формі кварталів, які мали внутрішні озеленені території з майданчиками для дітей і відпочинку. На цей час ці внутрішні дворові простори значною мірою втратили ділянки озеленення. На них з'явилась

Схема генплану Харкова з розтошуванням прикладів типів житлової забудови

б) Приклад забудови 1950-70-х років. Фрагмент.

а) Приклад забудови 1930-40-х років. Фрагмент.

в) Приклад забудови 1980-90-х років. Фрагмент.

Рис. 5. Типи масової житлової забудови, що склалися історично в місті Харкові

різноманітна стихійна забудова. На суміжних озеленених просторах загального користування нині активно ведеться точкова забудова, особливо в центральній частині міста. Тому сельбищні території даного періоду забудови мають вельми обмежені ресурси для формування СДК.

Дослідження території забудови *періоду 1950–1970-х рр.* виявило, що вона створювалась з 5-типоверхових секційних будинків. Це були райони Павлове Поле, Селекційна Станція, Нові Будинки, східна частина Салтівки. За формою планування склалися такі основні її типи: рядова, групова, квартальна.

Внутрішні двори масової житлової забудови розміром 0,5–0,8 га мали стандартний набір площадок: тихого відпочинку, дитячі, спортивні, господарчі: для сушки та чистки білизни та для збору сміття. У структурі житлових районів розміщувалися озеленені ділянки загального користування – сади, сквери, площею 0,5–1 га.

Нині дворові території забудови даного періоду мають високий рівень озеленення (до 70%), однак їх деградація проявляється в моральному та фізичному зносі елементів благоустрою, самочинному розміщенні гаражів, паркувань автомобілів, прибудов, відсутності загальної концепції формування відкритого простору, ігноруванні потреб населення. Частина садів і скверів була також забудована в останні десятиріччя переважно об'єктами громадського обслуговування, паркування автомобілів, автозаправками.

Визначені характеристики забудови цього типу дозволяють зробити висновок про можливість розміщення у дворових просторах на ділянках спільного користування лише окремих елементів СДК, як-от площадки з декількома вуличними тренажерами, або для воркауту, розміром до 0,05 га. Для досягнення максимальної користі важливо запланувати підхідні шляхи до цих майданчиків та розробити дизайн простору. Цінним ресурсом для формування СДК першого типу є відкриті території шкільних закладів. На територіях садів і скверів, що збереглися, доцільно розташовувати СДК другого типу.

У *період 1980–1990-х рр.* відбувалось активне зведення багатоповерхових панельних будинків на 9-ть, 12-ть і 16-ть поверхів. Структурно-функціональна організація простору житлових районів забезпечувала потреби населення у громадському та транспортному обслуговуванні, рекреаційній діяльності. Схожість нових житлових районів із забудовою попереднього періоду полягає

в наявності всієї необхідної інфраструктури. Проте забудова даного періоду має більшу поверховість і характеризується значно більшими дворовими просторами, які мали стандартну організацією благоустрою території, згідно із чинними на той час нормативними вимогами. Так, площа дворових просторів району Олексіївки, нових мікрорайонів Салтівки, Орбіти в місті Харкові становить 1,5–4,5 га. Тут також розміщуються дитячі садочки, школи. Нині внутрішні простори забудови даного типу змінюються під впливом соціально-економічних чинників: тут формуються нові елементи громадського обслуговування, будівлі дитячих садочків змінюють свою функцію, значно збільшується площа для паркування автотранспорту. Однак такі двори ще мають значний потенціал для розміщення СДК першого та другого типів на ділянках загального користування за умови дотримання вимог СП 1567-76, ДБН Б.2.2-5:2011. Підбір видів спортивного дозвілля та їх обладнання повинні враховувати як потреби у спортивному дозвіллі, так і вимоги збереження тиші у внутрішньому просторі житлової забудови.

Просторовим ресурсом формування СДК першого та другого типів варто розглядати території шкіл. Нині в Україні на територіях шкільних навчальних закладів розпочалось активне будівництво підземних сховищ. Згідно з ухваленими поправками до ДБН Б.2.2-5:2011 дозволяється розмішувати ігрові комплекси для фізичної активності на перекриттях даних підземних приміщень [3]. Іншим важливим планувальним ресурсом для організації локацій спортивного дозвілля стають також перекриття підземних паркінгів, які з'являються у дворових просторах забудови 1980–1990-х рр. Як обладнання можуть бути задіяні вуличні тренажери, ігрові майданчики. Такі об'єкти потребують індивідуального дизайну та використання особливих прийомів озеленення.

Результати дослідження забудови цього історичного періоду дозволяють зробити висновок про перспективність розміщення у дворових просторах на ділянках спільного користування, а також шкільних ділянках СДК другого типу, що мають загальну площу 0,2–0,6 га. Вельми доцільно поєднувати окремі локації в єдиний простір або створювати між ними зручні планувальні зв'язки. СДК третього типу – урбан-парки – уже зараз успішно розміщуються у структурі озелених просторів загального користування – міських парків, бульварів. Дизайнерські рішення даних об'єктів ще потребують удосконалення.

ВИСНОВКИ

Обґрунтоване розміщення та формування СДК сприяють створенню функціональних, просторових і естетичних умов для реалізації потреб у фізичній активності населення та посилення його соціальної взаємодії. Запропонована методика дослідження передбачає аналіз і оцінку просторових ресурсів територій масової житлової забудови різних типів, що сформувалися в різні історичні періоди.

Визначення трьох основних типів локацій для фізичної активності населення (спортивно-дозвіллевих комплексів) дозволяє узгодити місце розміщення кожного з типів СДК у структурі масової житлової забудови, яка складалася історично, залежно від наявних просторових ресурсів, нормативних вимог і потреб населення.

Проведений аналіз доводить доцільність формування СДК першого та другого типів на ділянках спільного користування у внутрішніх дворових просторах масової житлової забудови, а також СДК другого та третього типів у структурі озелених відкритих просторів загального користування (переважно парках), на вільних територіях.

Важливим ресурсом розміщення комплексів спортивного дозвілля у структурі житлової забудови визначено ділянки шкіл, де є можливість доступу до приміщень санвузлів, зберігання інвентарю. Однак це потребує вирішення низки організаційних питань з адміністрацією навчального закладу.

Висновки даного дослідження можуть бути використанні для визначення ділянок для розміщення СДК різних типів у структурі житлової забудови.

Перспективним напрямом подальшої роботи автори вважають розроблення прийомів просторово-планувальної організації СДК у різних містобудівних умовах з урахуванням вимог екологічності й естетичної досконалості.

ЛІТЕРАТУРА

[1] Вадімов Д. В. Особливості формування прибудинкових територій багатоквартирної житлової забудови. *Містобудування та територіальне планування*. Київ : КНУБА, 2023. Вип. 82. С. 53–63. DOI: 10.32347/2076-815x.2023.82.53-63.

[2] Вуличні культури змінюють міський простір: що таке урбан-парки. URL: <https://mistosite.org.ua/articles/vulichni-kultury-zminiuiut-miskyi-prostir-shcho-take-urban-parky?locale=uk>.

[3] ДБН Б.2.2-5:2011. Благоустрій територій. Київ : Вид-во Мінрегіонбуд України, 2012. С. 61.

[4] ДБН В.2.2-13-2003. Будинки і споруди. Спортивні і фізкультурно-оздоровчі споруди. Київ : Вид-во Мінрегіонбуд України, 2004. С. 102.

[5] ДСТУ-Н Б Б.2.2-9:2013. Настанова щодо розподілу територій мікрорайонів (кварталів) для визначення прибудинкових територій багатоквартирної забудови. Київ : Вид-во Мінрегіонбуд України, 2013. С. 31.

[6] Древаль І. В., Байбак Д. О. Уточнення змісту поняття «спортивно-дозвіллевий комплекс» у контексті дослідження розвитку урбанізованого простору. *Комунальне господарство міст*. Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2021. Вип. 161. С. 69–76. DOI: 10.33042/2522-1809-2021-1-161-69-76.

[7] Дутчак М. В. Спорт для всіх в Україні : теорія і практика. Київ : Олімпійська література, 2009. 279 с.

[8] Принципи якісної ревіталізації громадських просторів / В.П. Ковальський та ін. *Сучасні технології, матеріали і конструкції в будівництві*. Вінниця : ВНТУ, 2021. Вип. 31. №. 2. С. 54–59. DOI: 10.31649/2311-1429-2021-2-54-59.

[9] Крушельницький Р. О. Архітектурно-планувальна організація фізкультурно-оздоровчих споруд у структурі житлової забудови : автореф. дис. ... канд. арх. : 18.00.02. Львів, 2014. 21 с.

[10] Про затвердження Положення про соціальний проект «Активні парки – локації здорової України» : постанова № 326 від 07.04.2021 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/494931___735329.

[11] Деякі питання здійснення окремих заходів з реалізації соціального проекту «Активні парки – локації здорової України» : постанова № 46 від 20.01.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/46-2023-%D0%BF#Text>.

[12] Прокопов О. В. Сучасний досвід проектування та будівництва об'єктів для занять екстремальними видами спорту на прикладі скейт-парків. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ : КНУБА, 2019. Вип. 54. С. 403–414.

[13] Рівень залученості дітей та молоді до рухової й фізичної активності та вплив спорту на фізичне і ментальне здоров'я. *ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики»*. 2023. URL: <https://dismp.gov.ua/prezentaciya-pershogo-v-ukraini-kompleksnogo-doslidzhennya-riven-zaluchenosti-ditej-ta-molodi-do-ruhovoi-j-fizichnoi-aktivnosti-ta-vpliv-sportu-na-fizichne-i-mentalne-zdorov-ya/>.

[14] Смалійчук А. Д. Особливості пристосування щільної забудови середньої поверховості до потреб дітей. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2015. № 816. С. 80–89.

[15] Спортивний майданчик з вуличними тренажерами на території школи № 72. URL: <https://lviv.pb.org.ua/projects/archive/1/show/18>.

[16] Створення мультиспортивного комплексу від малого до старого на Лівобережному. URL: <https://adm.dniproprada.gov.ua/projects/archive/406/show/148>.

[17] Як виглядає найбільший урбан-парк України на ВДНГ. URL: <https://royaldesign.ua/ru/yak-viglyada-nayblshiy-urban-park-ukrani-na-vdng.bX8Hn/>.

[18] Asefi A., Ghanbarpour Nosrati A. The spatial justice in the distribution of built outdoor sports facilities.

Journal of Facilities Management, 2020. Vol. 18. № 2. P. 159–178. DOI: 10.1108/JFM-09-2019-0051.

[19] Community Schoolyards projects. A game-changing solution to America's park equity problem. *The Trust for Public Land*. 2021. URL: https://www.tpl.org/wp-content/uploads/2022/09/Community-Schoolyards-Projects-The-Trust-for-Public-Land_083121.pdf.

[20] Urban Form Relationships with Walk Trip Frequency and Distance among Youth / L. Frank et al. *American Journal of Health Promotion*. 2007. Vol. 21. № 4. P. 305–311. DOI: 10.4278/0890-1171-21.4s.305.

[21] Out with asphalt: US schoolyards transformed into green oases – in pictures. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2022/jun/02/asphalt-schoolyards-remade-green-oases-pictures>.

[22] Sporting and leisure activities among adolescents: A case study of the spatial planning of the proximity of leisure and sports facilities in rural and suburban territories in Quebec / R. Roult et al. *Loisir et Société / Society and Leisure*. 2016. Vol. 39. № 1. P. 31–45. DOI: 10.1080/07053436.2016.1151224.

[23] Physical Activity/Exercise and Diabetes: A Position Statement of the American Diabetes Association / Sheri R. Colberg et al. *Diabetes Care*. 2016. Vol. 39. № 11. P. 2065–2079. DOI: 10.2337/dc16-1728.

[24] The impact of physical activity on mental health outcomes during the COVID-19 pandemic. *Science Briefs of the Ontario COVID-19 / C.S. Tao et al. Science Advisory Table*. 2022. Vol. 3. № 62. P. 1–17. DOI: 10.47326/ocsat.2022.03.62.1.0.

[25] United Nations: Transforming Our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development, resolution adopted by the General Assembly. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3923923>.

[26] Health benefits of physical activity: the evidence / D.E. Warburton et al. *CMAJ*. 2006. Vol. 174. № 6. P. 801–809. DOI: 10.1503/cmaj.051351.

REFERENCES

[1] Vadimov, D.V. (2023). Osoblyvosti formuvannya prybudynkovykh terytoriy bahatokvartyrnoyi zhytlovoi zabudovy [Peculiarities of the formation of adjacent territories of multi-apartment residential buildings]. *Mistobuduvannya ta terytorial'ne planuvannya*. Vyp. 82. S. 53–63. K. : KNUBA. DOI: 10.32347/2076-815x.2023.82.53-63 [in Ukrainian].

[2] Vulychni kul'tury zmynyuyut' mis'kyi prostir: shcho take urban-parky [Street cultures are changing the urban space: what are urban parks]. Retrieved from <https://mistosite.org.ua/articles/vulychni-kultury-zminiuiut-miskyi-prostir-shcho-take-urban-parky?locale=uk> [in Ukrainian].

[3] DBN B.2.2-5:2011. Blahoustriy terytoriy (2012). [Improvement of territories]. K. : vyd-vo: Minrehionbud Ukrayiny, S. 61 [in Ukrainian].

[4] DBN V.2.2-13-2003. Budyanky i sporudy. Sportyvni i fizkul'turno-ozdorovchi sporudy (2004). [Buildings and structures. Sports and physical culture and health facilities]. K. : vyd-vo: Minregionbud Ukrayiny, S. 102 [in Ukrainian].

[5] DSTU-N B B.2.2-9:2013. Nastanova shchodo rozpodilu terytoriy mikrorayoniv (kvartaliv)

dlya vyznachennya prybudynkovykh terytoriy bahatokvartyrnoyi zabudovy (2013) [Guidelines on the distribution of the territories of microdistricts (quarters) for determining the outbuildings of multi-apartment buildings]. K. : vyd-vo: Minrehionbud Ukrayiny, S. 31 [in Ukrainian].

[6] Dreval, I.V., & Baibak, D.O. (2021). Utochnennya zmistu ponyattya "sportyvno-dozvillyevyvy kompleks" v konteksti doslidzhennya rozvytku urbanizovanoho prostoru [Content specification of the concept "sports and leisure complex" for researching urban environment development]. *Komunal'ne hospodarstvo mist*. Vyp. 161. S. 69–76. Kharkiv : KHNUMH im. O.M. Beketova. DOI: 10.33042/2522-1809-2021-1-161-69-76 [in Ukrainian].

[7] Dutchak, M.V. (2009). *Sport dlya vsikh v Ukrayini : teoriya i praktyka [Sport for all in Ukraine: theory and practice]*. Kyiv : Olimpiys'ka literatura. 279 s. [in Ukrainian].

[8] Kovalskiy, V.P., Bondar, A.V., & Abramovich, V.S. (2021). Principles of qualitative revitalization of public spaces [Pryntsypy yakisnoyi revitalizatsiyi hromads'kykh prostoriv]. *Modern technologies, materials and structures in construction*, 31 (2), 54–59. DOI: 10.31649/2311-1429-2021-2-54-59 [in Ukrainian].

[9] Krushel'nyts'kyy, R.O. (2014). Arkhitekturno-planuvalna orhanizatsiya fizkul'turno-ozdorovchykh sporud u strukturi zhytlovoi zabudovy [Architectural and planning organization of physical culture and health facilities in the structure of residential buildings]. *Extended abstract of candidate's thesis*. L'viv. 21 s. [in Ukrainian].

[10] Postanova № 326 vid 07.04.2021 Pro zatverdzhennya Polozhennya pro sotsial'nyy proekt "Aktyvni parky – lokatsiyi zdorovoyi Ukrayiny" [Resolution № 326 dated 04/07/2021 On the approval of the Regulation on the social project "Active parks – locations of a healthy Ukraine"]. Retrieved from https://zakononline.com.ua/documents/show/494931___735329 [in Ukrainian].

[11] Postanova № 46 vid 20.01.2023 Deyaki pytannya zdiysnennya okremykh zakhodiv z realizatsiyi sotsial'noho proektu "Aktyvni parky – lokatsiyi zdorovoyi Ukrayiny" [Resolution № 46 dated 20.01.2023 Some issues of implementation of individual measures for the implementation of the social project "Active parks – locations of healthy Ukraine"]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/46-2023-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

[12] Prokopov, O.V. (2019). Suchasnyy dosvid proektuvannya ta budivnytstva ob'yektiv dlya zanyat' ekstremal'nymy vydamy sportu na prykladi skeyt-parkiv [Modern experience of designing and building facilities for extreme sports on the example of skate parks]. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannya*. Vyp. 54. S. 403–414. K. : KNUBA [in Ukrainian].

[13] Riven' zaluchenosti ditey ta molodi do rukhovoyi y fizychnoyi aktyvnosti ta vplyv sportu na fizychni i mental'ne zdorov'ya [The level of involvement of children and youth in motor and physical activity and the impact of sports on physical and mental health]. *DU "Derzhavnyy instytut simeynoyi ta molodizhnoyi polityky"*, 2023. Retrieved from <https://dismp.gov.ua/prezentaciya-pershogo-v-ukraini-kompleksnogodoslidzhennya-riven-zaluchenosti-ditej-ta-molodi>

do-ruhovoi-j-fizichnoi-aktivnosti-ta-vpliv-sportu-na-fizichne-i-mentalne-zdorov-ya/ [in Ukrainian].

[14] Smaliychuk, A.D. (2015). Osoblyvosti prystosuvannya shchil'noyi zabudovy seredn'oyi poverkhovosti do potreb ditey [Peculiarities of adaptation of medium-storey dense buildings to the needs of children]. *Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivska politekhnika"*. 816. S. 80–890. L'viv : Vydavnytstvo L'vivskoyi politekhniki [in Ukrainian].

[15] Sportyvnyy maydanchyk z vulychnymy trenazheramy na terytoriyi shkoly № 72 [Sports ground with street simulators on the territory of school 72]. Retrieved from <https://lviv.pb.org.ua/projects/archive/1/show/18> [in Ukrainian].

[16] Stvorennya mul'ty-sportyvnoho kompleksu vid maloho do staroho na Livoberezhnomu [Creation of a multi-sports complex from small to old on Livoberezhny]. Retrieved from <https://adm.dniprorada.gov.ua/projects/archive/406/show/148> [in Ukrainian].

[17] Yak vyhlyadaye naybil'shyy urban-park Ukrainy na VDNH [What does the largest urban park of Ukraine look like on VDNH]. Retrieved from <https://royaldesign.ua/ru/yak-viglyada-nayblshiy-urban-park-ukrani-na-vdng.bX8Hn/> [in Ukrainian].

[18] Asefi, A., & Ghanbarpour Nosrati, A. (2020). The spatial justice in the distribution of built outdoor sports facilities. *Journal of Facilities Management*, 18 (2), 159–178. DOI: 10.1108/JFM-09-2019-0051 [in English].

[19] Community Schoolyards projects. A game-changing solution to america's park equity problem. *The Trust for Public Land*, 2021. Retrieved from: https://www.tpl.org/wp-content/uploads/2022/09/Community-Schoolyards-Projects-The-Trust-for-Public-Land_083121.pdf [in English].

[20] Frank, L., Kerr, J., Chapman, J., & Sallis, J. (2007). Urban Form Relationships with Walk Trip Frequency and Distance among Youth. *American Journal of Health Promotion*, 21 (4), 305–311. DOI: 10.4278/0890-1171-21.4s.305 [in English].

[21] Out with asphalt: US schoolyards transformed into green oases – in pictures. Retrieved from: <https://www.theguardian.com/us-news/2022/jun/02/asphalt-schoolyards-remade-green-oases-pictures> [in English].

[22] Roullet, R., Adjizian, J.M., Auger, D., & Royer, C. (2016). Sporting and leisure activities among adolescents: A case study of the spatial planning of the proximity of leisure and sports facilities in rural and suburban territories in Quebec. *Loisir et Société / Society and Leisure*, 39 (1), 31–45. DOI: 10.1080/07053436.2016.1151224 [in English].

[23] Sheri, R., Colberg Ronald, J., Sigal Jane, E., Yardley Michael, C., Riddell, et al. (2016). Physical Activity / Exercise and Diabetes: A Position Statement of the American Diabetes Association. *Diabetes Care*, 39 (11), 2065–2079. DOI: 10.2337/dc16-1728 [in English].

[24] Tao, C.S., Zhu, L., & Strudwick, G., et al. (2022). The impact of physical activity on mental health outcomes during the COVID-19 pandemic. *Science Briefs of the Ontario COVID-19 Science Advisory Table*, 3 (62), 1–17. DOI: 10.47326/ocsat.2022.03.62.1.0 [in English].

[25] United Nations: Transforming Our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development, resolution adopted by the General Assembly. Retrieved from <https://digitallibrary.un.org/record/3923923> [in English].

[26] Warburton, D.E., Nicol, C.W., & Bredin, S.S. (2006). Health benefits of physical activity: the evidence. *CMAJ*, 174 (6), 801–809. DOI: 10.1503/cmaj.051351 [in English].

ABSTRACT

Baibak D., Dreval I. Features of forming sports and leisure complexes in the structure of a modern city.

*This research is aimed at the spatial provision of a healthy lifestyle for citizens, which is one of the important tasks of today according to the concept of sustainable development and relevant government guidelines. As a part of effective architectural and urban planning measures, the work identifies the creation of functional and aesthetic conditions for the implementation of physical activity among the population, specifically sports and leisure. The research has justified the relevance of forming open sports and recreational facilities, sports and leisure complexes (SLC), which create spatial conditions not only for physical activity but also for enhancing social interaction among the population. It is emphasized that significant attention is currently given to the development and design of the environment of these objects in Ukraine, positively impacting the aesthetic qualities of urban districts. The research problem lies in the insufficient study of the characteristics of urban planning organization of these objects within the structure of established urban spaces. The analysis of scientific works on this issue has proved the expediency of deepening the knowledge in the specified aspect. **Purpose.** This work aimed to determine the features of forming sports and leisure complexes within the structure of residential areas, depending on the nature of residential buildings that have evolved during different historical periods. **Methodology.** In this study, various methods were employed, including data synthesis from scientific sources and regulatory frameworks; empirical*

research methods (observation, measurement, comparison) during the on-site examination of urban spaces; iconographic analysis when investigating project-practical experience in forming the SLC; cartographic analysis in studying the planning features of residential development across different historical periods; logical and graphical modeling. The investigation of residential development was conducted in Kharkiv city. **Results.** Three main types of SLCs have been identified based on their size and equipment characteristics. Using the example of the city of Kharkiv, the possibilities of placing the researched facilities within the structure of residential development are examined across three periods: the 1930's–1940's, the 1950's–1970's, and the 1980's–1990's. These periods differ in morphological characteristics and spatial resources for the formation of various types of modern sports and leisure complexes. **Scientific novelty.** Conclusions have been drawn regarding the feasibility of the formation of first and second types of SLCs in shared areas within courtyard spaces of mass residential developments, as well as the implementation of second and third types of SLCs within the structure of landscaped open public spaces (mainly parks) or on vacant spaces. **Practical relevance.** This work will be useful as an effective tool for developing projects aimed at shaping the sports and leisure environments of cities, as well as serving as an informational resource for investors.

Key words: sports and leisure complexes, urban environment, typology of residential development, environmental design, functional-spatial organization, active lifestyle.

AUTHOR'S NOTE:

Baibak Diana, PhD student, O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Kharkiv, Ukraine, e-mail: diana.baybak@kname.edu.ua, orcid: 0000-0003-3878-2194

Dreval Iryna, Doctor of Architecture, Associate Professor, Professor, O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Kharkiv, Ukraine, e-mail: iryna.dreval@kname.edu.ua, orcid: 0000-0002-8157-1467

Стаття подана до редакції 25.12.2023 р.